

Teaching Strategies for the Inclusive Higher Education

[Strategii didactice pentru educația incluzivă universitară]

Oana Mariana CIUCHI¹

¹ PhD Assistant Professor, Department of Teacher Training and Social Sciences, National University of Science and Technology "Politehnica" Bucharest, [oanapsih@yahoo.com](mailto: oanapsih@yahoo.com)

Abstract

The present paper is a synthetic and fundamentally theoretical approach to the concept of inclusive education as described in the specialized literature. Thus, the term is defined, described in the characteristic notes, the principles underlying the effective realization of inclusive education are reviewed. Also, the provisions of the primary and subsequent legislation that regulate the achievement of the inclusive education in the non-compulsory Romanian higher education system are brought to the fore and they describe the mechanisms applied in the higher education institutions in order to adopt decisions to facilitate the integration of students with disabilities into academic communities. Finally, some practical recommendations are presented for optimizing the teaching activities carried out with students with various types of disabilities.

Keywords: inclusive education, didactic strategies, differentiation, individualization.

How to cite: Ciuchi, O.M. (2025). Teaching Strategies for the Inclusive Higher Education. *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iaș Fascicula: Asistență Socială, Sociologie, Psihologie*, 31, 32-39. <https://doi.org/10.63331/upasw/31/04>

Ținând cont de faptul că *educația incluzivă* este fundamentată pe paradigma *educație pentru toți*, ce accentuează necesitatea adaptării continue a sistemului educațional, pentru a răspunde tuturor sau cât mai multor nevoi/cerințe ale beneficiarilor procesului educațional¹, pot fi sintetizate următoarele *caracteristici* ale acesteia:

- a) susține și confirmă că toți beneficiarii educației pot învăța și au nevoie de o formă de sprijin pentru învățare;
- b) urmărește să identifice și să minimizeze barierele învățării;
- c) este mai vastă decât educația formală, include și activități din educația informală/nonformală;
- d) este mai vastă decât educația formală, include și activități din educația informală/nonformală;
- e) presupune schimbări la nivel atitudinal/comportamental/curricular care să satisfacă nevoile beneficiarilor educației, inclusiv ale celor cu cerințe educaționale speciale;
- f) este parte a strategiei de dezvoltare a unei societăți incluzive.

Astfel, *educația incluzivă* devine cea mai responsabilă formă de asigurare a dreptului fundamental la învățătură, fără nicio discriminare și mai ales de asigurare a unei educații de calitate.

Calitatea în educația formală se reflectă la nivelul tuturor componentelor curriculare: obiective, conținuturi, strategii didactice și evaluare. Prin urmare, un curriculum de calitate va ajuta la dezvoltarea unor perspective personale, academice și globale.

Însă realizarea efectivă a educației incluzive este o problemă mai complexă, ce presupune:

- 1. aplicarea principiilor incluziunii:
 - a) principiul drepturilor egale;
 - b) principiul nondiscriminării;
 - c) principiul egalizării șanselor în educație;
 - d) principiul centrării pe beneficiarul educației;
 - e) principiul intervenției timpurii;
 - f) principiul educației de bază pentru toți;
 - g) principiul asigurării serviciilor de sprijin; h) principiul cooperării și parteneriatului;
- 2. *aplicarea unei pedagogii incluzive* (pedocentristă, progresistă, personalizată, optimistă, socială);
- 3. *elaborarea unui curriculum incluziv* (caracterizat de flexibilitate și diversitate, adaptat la cerințele beneficiarului educației, respectiv o diversitate a situațiilor de învățare și a materialelor curriculare, metodologie didactică diversificată și interactivă, diversitate și adaptabilitate a formelor, metodelor și instrumentelor de evaluare);
- 4. *crearea și funcționarea unui sistem de servicii de sprijin în unitățile și instituțiile de învățământ* (asistență psihopedagogică și socială, sprijin în învățare și integrare în mediul universitar, consiliere vocațională și orientare în carieră, etc.).

¹ Mușata Bocoș, coord., *Dicționar praxiologic de pedagogie*, vol. II (Pitești: Editura Paralela 45, 2016).

Legea educației naționale nr. 1/2011², cu modificările și completările ulterioare, ca element de legislație primară pentru sistemul educațional românesc, stipulează:

Art. 12(1) „Statul susține antepreșcolarii, preșcolarii, elevii și studenții cu probleme și nevoi sociale, precum și pe aceia cu cerințe educaționale speciale.”

Art. 118(1) „Sistemul național de învățământ superior se bazează pe următoarele principii: a) principiul autonomiei universitare; (...) c) principiul răspunderii publice; (...) e) principiul echității.”

(3) „Studenții cu dizabilități fizice au dreptul să aibă căi de acces adaptate acestora în totalitatea spațiilor universitare, precum și condiții pentru desfășurarea normală a activităților academice, sociale și culturale în cadrul instituțiilor de învățământ superior.”

Art. 123(2) „Autonomia universitară dă dreptul comunității universitare să își stabilească misiunea proprie, strategia instituțională, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, gestionarea resurselor materiale și umane, cu respectarea strictă a legislației în vigoare.”

(3) „Aspectele fundamentale ale autonomiei universitare se exprimă în Carta universitară, aprobată de senatul universitar, în concordanță strictă cu legislația în vigoare.”

(4) „Autonomia universitară se exercită numai cu condiția asumării răspunderii publice.”

Art. 124(1) „Răspunderea publică obligă orice instituție de învățământ superior, de stat sau particulară: a) să respecte legislația în vigoare, carta proprie și politicile naționale și europene în domeniul învățământului superior; (...) c) să respecte politicile de echitate și etică universitară, cuprinse în Codul de etică și deontologie profesională aprobat de senatul universitar.”

Art. 142(1) „Ministerul Educației elaborează metodologia-cadru privind organizarea admiterii în instituțiile de învățământ superior de stat și particulare din România.”

(2) „Fiecare instituție de învățământ superior elaborează și aplică propriul regulament de organizare a admiterii în programele de studii oferite. Acest regulament se elaborează conform metodologiei-cadru prevăzute la alin. (1).”

Art. 143(2) „Examenele de finalizare a studiilor în învățământul superior se organizează și se desfășoară numai de către instituțiile de învățământ superior acreditate, pe baza unui regulament propriu aprobat de senatul universitar și care respectă metodologia-cadru, aprobată prin ordin al ministrului educației.”

Art. 144(2) „Instituțiile de învățământ superior dispun de metodologii de examinare aprobate de senatul universitar, care au în vedere asigurarea calității și respectarea prevederilor Codului de etică și deontologie universitară.”

Art. 333 „Statul garantează și susține, inclusiv financiar, accesul la educație și formare profesională continuă pentru: (...) d) persoanele cu cerințe educaționale speciale.”

De asemenea, elementele de legislație subsecvente:

² Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare.

Metodologia-cadru privind organizarea admiterii în ciclurile de studii universitare de licență, de master și de doctorat, aprobată prin ordinul ministrului educației nr. 3102/2022³, care prevede: *Art. 13(5) „În cadrul regulamentului propriu, instituțiile de învățământ superior stabilesc, potrivit legii, măsuri privind egalitatea de șanse pentru persoanele cu handicap, asigurând, acolo unde este necesar, suport adițional adaptat nevoilor adulților cu handicap, sprijinind accesul acestora în instituțiile de învățământ superior”;*

Metodologia-cadru de organizare și desfășurare a examenelor de licență/diplomă și disertație, aprobată prin ordinul ministrului educației nr. 3106/2022⁴, care prevede: *Art. 1. „Examenele de licență/diplomă și disertație se organizează și se desfășoară numai de către instituțiile de învățământ superior acreditate, pe baza unui regulament propriu aprobat de senatul universitar și publicat pe site-ul web al instituției de învățământ superior.”*

Pe cale de consecință, ținând cont de reperele legislative menționate mai sus, caracterul facultativ al studiilor universitare, particularitățile vârstei tinere la care acestea sunt parcurse, precum și de libera opțiune a studenților pentru parcurgerea programelor de studiile universitare, pentru asigurarea dreptului la învățătură și a asigurării egalității de șanse studenților, instituțiile de învățământ superior sunt obligate să adopte și să aplice măsuri concrete de integrare a candidaților la concursurile de admitere și a studenților cu dizabilități în comunitățile academice.

Astfel, prin deciziile și hotărârile forurilor de conducere ale instituției de învățământ superior se aprobă investiții pentru facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități în diverse spații ale universității (rampe mobile, scări rulante, ascensoare, locuri de parcare, grupuri sanitare destinate persoanelor cu dizabilități etc.) sau pentru achiziționarea diverselor echipamente și dispozitive tehnice, precum și măsurile de organizare și desfășurare a concursurilor de admitere, a procesului didactic și a examenelor de finalizare a studiilor universitare, inclusiv pentru candidații/studenții cu cerințe educaționale speciale⁵.

Însă, dincolo de măsurile administrative aprobate prin regulamentele și metodologiile proprii ale fiecărei universități, în baza autonomiei acestora, un rol fundamental și definitoriu pentru dezvoltarea personalităților și profesionalizarea studenților cu dizabilități îl are interacțiunea cu fiecare cadru didactic din parcursul universitar. Un act educațional incluziv și calitativ presupune din partea cadrelor didactice efortul de a cunoaște și de a înțelege particularitățile psiho-individuale ale fiecărui student, stabilirea unor relații de comunicare/cooperare, suportive/stimulative pentru procesul de

³ Ministerul Educației, *Ordin nr. 3102/2022 din 8 februarie 2022 privind aprobarea Metodologiei-cadru privind organizarea admiterii în ciclurile de studii universitare de licență, de master și de doctorat*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 171 din 21 februarie 2022, https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/ordin%203102_2022_0.pdf.

⁴ Ministerul Educației, *Ordin nr. 3106/2022 din 9 februarie 2022 privind aprobarea Metodologiei-cadru de organizare și desfășurare a examenelor de licență/diplomă și disertație*, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 155 din 16 februarie 2022, https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/ordin%203106_2022.pdf.

⁵ Alois Gherguț, *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii diferențiate și incluziune în educație*, ed. a II-a (Iași: Editura Polirom, 2006).

învățare și inovare și, nu în ultimul rând, aplicarea unor *strategii diferențiate*, adaptate cerințelor speciale ale studenților.

Strategiile centrate pe student și-au dovedit eficiența crescând calitatea activității didactice cu studenții în general și în special pentru cei cu dizabilități. Utilizarea acestor strategii prin care studentul este perceput în centrul procesului educațional și acțiunile realizate de profesor îl vor viza ca parte activă în propria formare și educare și va fi un partener în interacțiunea cu profesorul, toate având rolul de a-l susține motivațional în actul de învățare și de a-i facilita retenția conținuturilor științifice.

Având în vedere faptul că dezvoltarea tinerilor se produce prin acțiuni și operații, prin antrenarea acestora în efectuarea unor sarcini care solicită efort voluntar, capacitatea de relaționare, imaginația, memoria, puterea de anticipare și creativitatea, identificăm *elementele componente ale strategiei didactice centrate cu precădere pe acțiunea studentului*, care pot fi aplicate cu succes și pentru studenții cu dizabilități (în funcție de tipul și gradul acestora):

a) *metode didactice interactive* (problematizarea, învățarea prin descoperire, învățarea prin cooperare/lucrul în echipă, brainstormingul, exercițiul, studiul de caz, eseu);

b) *procedee didactice necesare* (explicația, argumentarea, demonstrația etc.);

c) *mijloacele didactice* (menite să faciliteze transmiterea și receperea mesajului, fixarea, consolidarea, recapitularea sau evaluarea studentului, adaptate tipului de dizabilitate al acestuia);

d) *forme de organizare a activităților* – individuale (permițând profesorului cunoașterea particularităților studentului, a nivelului achizițiilor intelectuale anterioare și a ritmului de lucru al lui) și grupale (care facilitează integrarea studentului cu dizabilități în microgrupuri).

În consecință, studenții cu dizabilități sau cu cerințe educaționale speciale trebuie tratați diferențiat. *Diferențierea* se realizează în relație cu conceptul de *individualizare a activităților pedagogice*, care se referă cu precădere la strategia didactică, tratarea adecvată a fiecărui student și în special a celor cu dizabilități, nuanțarea activităților de muncă independentă, precum și la modalitatea adecvată de prezentare a conținuturilor, în concordanță cu particularitățile studenților⁶. Practic, în condițiile educației incluzive, individualizarea reprezintă un caz particular al diferențierii, care intră în sfera de competență a serviciilor specializate (profesori, specialiști, psihologi, consilieri).

Recomandări

- a) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu dizabilități de vedere:
- așezarea/disponerea studentului în sala de curs cât mai aproape și cu privirea perpendiculară pe tablă/ecranul de proiecție, departe de sursele de lumină artificială;
 - susținerea studentului în procesul de familiarizare cu spațiul fizic al sălii;
 - formarea echipelor de lucru (student cu dizabilități de vedere + student cu vedere, dispus să-și ajute coechipierul);

⁶ Alois Gherguț, *Sinteze de psihopedagogie specială*, ed. a II-a (Iași: Editura Polirom, 2007).

- redactarea clară a conținuturilor pe tablă și dictarea/rostirea acestora;
- utilizarea mijloacelor de amplificare optică/tipărirea textelor cu caractere mărite;
- scrierea textelor utilizând alfabetul Braille;
- utilizarea semnalelor auditive (înregistrări audio);
- utilizarea materialelor grafice în relief;
- alocarea unui timp suplimentar de rezolvare a sarcinilor;
- asigurarea unor explicații și/sau demonstrații individuale suplimentare sau pe grupuri mici;

b) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu dizabilități de auz:

- organizarea spațială a sălii în semicerc pentru a facilita labiolectura;
- anunțarea intenției de a comunica printr-o atingere ușoară a studentului cu dizabilitate auditivă;

- evitarea comunicării de către profesor atunci când este cu spatele către studenți;
- exprimarea profesorului în fraze scurte/clare;
- repetarea/reluarea expunerii unor conținuturi în fraze scurte/clare;
- utilizarea mijloacelor vizuale;
- asigurarea subtitrării la materialele video;
- susținerea studentului în participarea activă/formularea răspunsurilor;
- asigurarea unui interpret mimico-gestual;

c) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu dizabilități locomotorii:

- comunicarea cu studentul în vederea identificării din timp a nevoii de a fi ajutat;
- verbalizarea pașilor/etapelor necesare desfășurării unor acțiuni;
- scaunul rulant reprezintă spațiul personal al studentului, în consecință nu poate fi utilizat pentru a se sprijini alte persoane de acesta;

- identificarea și evitarea zonelor de acces dificil sau cu potențiale pericole;
- utilizarea unor stative/pupitre/mese pentru poziționarea comodă a membrelor inferioare;

• stabilirea contactului vizual de la același nivel în timpul conversațiilor, pentru a evita suprasolicitarea;

- aplicarea tuturor măsurilor care se impun pentru asigurarea accesului studenților în spațiile destinate desfășurării procesului didactic, manifestărilor științifice, activităților extracurriculare din cadrul universității;

• implicarea studenților voluntari în deplasarea studentului cu dizabilitate locomotorie;

• asigurarea accesului în spațiul universitar al persoanelor de sprijin pentru studentul cu dizabilitate locomotorie;

• în planificarea timpului se va ține cont și de timpul necesar deplasării studentului cu dizabilitate locomotorie;

• în organizarea și desfășurarea activităților practice/de laborator poziționați obiectele/instrumentele astfel încât să aibă acces vizual și studentul cu dizabilități locomotorii;

- acordarea unui timp suplimentar pentru realizarea unor sarcini;

- adaptarea cerințelor și tehnicilor de evaluare la particularitățile studentului cu dizabilități locomotorii;
- d) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu dificultăți de învățare:
 - identificarea și valorificarea permanentă a punctelor tari, dar și a nevoilor acestor studenți;
 - cunoașterea modalității de învățare a studentului;
 - cunoașterea modalității în care complexitatea sarcinii/climatul educațional facilitează sau nu procesul lor de învățare;
 - realizarea observațiilor în procesul de învățare;
 - oferirea constantă a feedbackului;
 - colaborarea permanentă cu personalul specializat (psihologi/consilieri);
- e) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu deficiențe mentale ușoare:
 - organizarea formațiunilor pe centre de interes/gruparea diferențiată;
 - promovarea interacțiunilor sociale/facilitarea dezvoltării sociale și emoționale;
- f) pentru desfășurarea activităților didactice cu studenți cu tulburări de comportament:
 - identificarea și valorificarea permanentă a punctelor tari, a caracteristicilor pozitive ale personalităților acestor studenți;
 - observațiile și avertismentele verbale să fie exprimate clar, între patru ochi, fără o frecvență care ar putea declanșa conduite negative;
 - sarcinile să fie diverse, să solicite interacțiunea și colaborarea dintre studenți;
 - să fie implicați în procesul de selecție a sarcinilor;
 - să fie incluși în echipe de lucru cu responsabilități clare, explicite;
 - să fie valorizați/apreciați în fața colegilor la fiecare reușită;
 - evitarea confruntărilor și a atitudinilor de autoritate exagerată din partea cadrului didactic;
 - adoptarea unui comportament corect, obiectiv, civilizat de către profesor față de studentul cu tulburări de comportament.

Concluzii

Nu în ultimul rând, ar trebui subliniat faptul că studenții în general și cei cu dizabilități în special, pentru că interiorizează elementele componente din mediul social referitoare la imaginea despre sine, primite de la persoanele importante pentru ei sau de la cei care reprezintă autoritatea, așteaptă și au nevoie de cât mai multe feedbackuri pozitive de la profesori, care să îi motiveze în anevoiosul proces de integrare fizică, funcțională și socială.

References

- Bocoș, Mușata, coord. *Dicționar praxiologic de pedagogie*. Vol. II. Pitești: Editura Paralela 45, 2016.
- Gherguț, Alois. *Sinteze de psihopedagogie specială*. Ediția a II-a. Iași: Editura Polirom, 2007.

Gherguț, Alois. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii diferențiate și incluziune în educație*. Ediția a II-a. Iași: Editura Polirom, 2006.

Legea educației naționale nr. 1/2011 din 5 ianuarie 2011, actualizată 2022

https://edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Legislatie/2022/LEN_2011_actualizata_2022.pdf

Ministerul Educației. *Ordin nr. 3106/2022 din 9 februarie 2022 privind aprobarea Metodologiei-cadru de organizare și desfășurare a examenelor de licență/diplomă și disertație*. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 155 din 16 februarie 2022.

https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/ordin%203106_2022.pdf.

Ministerul Educației. *Ordin nr. 3102/2022 din 8 februarie 2022 privind aprobarea Metodologiei-cadru privind organizarea admiterii în ciclurile de studii universitare de licență, de master și de doctorat*. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 171 din 21 februarie 2022.

https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/ordin%203102_2022_o.pdf.